

Videnskabelige paradigmer - kultur og personlig identitet

Kapitel i Erik Christensen: Nye Værdier i politik og samfund. Paradigmeskift og kulturbrydninger. Hovedland 1990. s. 15-25.

Erik Christensen

Indledning

I dag høres det ofte fra forskellig hold, at vi lever i en tid, hvor der foregår paradigmeskift. Ordet paradigme, der for nogle få år siden var et fuldstændigt ukendt begreb for andre end filosoffer og videnskabsteoretikere, er i løbet af nogle år blevet et modebegreb i en bredere offentlighed.

I videnskabelige kredse støder man på det i flere forskellige sammenhænge. I naturvidenskaben er der i de senere år blevet ført heftige diskussioner om ændringer i vores verdensbillede bl.a. med udgangspunkt i den russisk fødte, belgiske kemiker Ilja Prigogines (1917-2003) teorier om dissipative strukturer¹.

Inden for samfundsvidenskaberne dukker det op i ret forskelligartede strømninger², dels i teorier om det postindustrielle samfund, der hævder, at vi er ved at have afsluttet den industrielle æra, i teorier om det postmoderne, der siger, at de store fortællinger om menneskehedens frigørelse og det klasseløse samfund er døde, og endelig i den strømning der er blevet kaldt "New Age," der står for de nye sociale bevægelser, terapiers og nyreligiøsitetens netværk af teorier og erkendelser. Herfra finder man det formidlet i en række populære artikler i aviser og blade om ændringer i vores verdensbillede.

Hvad ligger der bag denne modestrømning, der eksisterer side om side med andre modestrømninger? Og hvad betyder begrebet paradigme egentlig? Det synes at blive brugt om så mange forskelligartede fænomener, at et behov for en nærmere præcisering trænger sig på.

Hvad er et paradigme?

Paradigmebegrebet vandt først udbredelse med den amerikanske videnskabshistoriker Thomas S. Kuhns (1922-96) berømte bog fra 1962: "Videnskabens revolutioner" (dansk 1973),³ hvor han fremlagde en ny forståelsesramme for, hvordan man kan forstå udviklingen i naturvidenskaberne.

Hans to hovedsynspunkter er, at videnskaben ikke udvikler sig evolutionært, ved at man opsamler stadig mere viden, men revolutionært ved at man ændrer nogle baggrundsantagelser for viden (paradigmer). Et paradigme har en afgørende betydning for, hvorledes man fortolker empiriske data i videnskabeligt arbejde. Begrebet paradigme stammer fra græsk og betyder mønster eller forbillede. Især ved Kuhns fortjeneste har det siden fundet udbredelse i hele den videnskabelige verden, som betegnelse for et bestemt mønster for tænkning, der ligger bag ved videnskabelige teorier.

Siden Kuhn's bog har der imidlertid inden for alle videnskaber vist sig store vanskeligheder med at finde en præcis og mere alment accepteret definition af begrebet. En nærmere analyse af Kuhns berømte bog har vist, at han benyttede begrebet på hele 22 forskellige måder. Man kan skelne mellem følgende hovedelementer i begrebet:⁴ 1. Symbolske generalisationer, 2. Eksemplariske problemløsninger, 3. De metafysiske dele af paradigmet, 4. Værdier.

Ved nærmere undersøgelser af disse elementer, er nogle kommet til den konklusion, at begrebet især er anvendeligt i naturvidenskaberne og mindre velegnet inden for samfundsvidenskaberne. Hvor man inden for naturvidenskaberne i langt højere grad inden for forskellige discipliner historisk har kunnet tale om dominansen af forskellige paradigmer, ser billedet helt anderledes ud inden for samfundsvidenskaberne, hvor der findes mange forskellige skoler og holdninger til de samme spørgsmål.

På trods af disse vanskeligheder mener jeg alligevel det kan være hensigtsmæssigt inden for alle videnskabsgrene at operere med et paradigmebegreb som betegnelse for de fælles i vid udstrækning uskrevne spilleregler, der samler et forskerkollektiv omkring en bestemt problemløsende videnskabelig praksis⁵.

En sådan definition fremhæver forskellige væsentlige ting. For det første er der tale om nogle uskrevne regler, som ikke er særlig bevidste. Den amerikanske sociolog Alvin W. Gouldner (1920-

1980)⁶ bruger begrebet baggrundsantagelser, som i en dansk sammenhæng måske er bedre. Det er de antagelser, som ligger bag enhver bevidst og formaliseret teori. Gouldner formulerer det med nogle andre ord. Han kalder også baggrundsantagelserne for en teoris sub-teoretiske niveau eller dens infrastruktur, som består af forskellige dele: 1. Et verdensbillede, 2. Et kulturmønster, 3. Nogle områdeantagelser og 4. Nogle kollektive og personlige sindsstemninger. Paradigmer eller baggrundsantagelser har altså både en kulturel og en personlig dimension.

Hvordan er forholdet så mellem en videnskabelig teori og dens baggrundsantagelser eller paradigme? Billedmæssigt kan det sammenlignes med et isbjergs stilling i havet. Noget er synligt, manifest i bevidsthedens fokus, andet befinder sig under vandet, er latent og defokuseret.

Normalt glemmer man, at der findes noget bag ved teorien, noget under vandet. Større ændringer i teorien foregår ikke, som det måske almindeligvis antages ved, at der sker ændringer på overfladen i teorien. Ændringer sker derimod ofte ved, at der sker forskydninger i baggrundsantagelserne f.eks. ved at noget, der lå under bevidstheden, kommer frem i lyset og bliver bearbejdet. Som regel vil der derfor eksistere et vist modsætningsforhold, en spænding eller måske endda en konflikt mellem en teori og dele af dens baggrundsantagelser. Man kan også forestille sig, at en teori forsøger at skjule, hvilke interne modsigelser den er i besiddelse af ved at forskyde dele af teorien til de ikke fokuserede dele.

Da teorier opstår i konkurrence med andre teorier, vil der i alle teorier ifølge Gouldner⁷ ligge en indbygget tendens til normalisering dvs. til at overbetone de ydre modsætninger mellem en teori og andre teorier parret med en tendens til at underbetone de interne modsigelser i selve teorien. En teori har imidlertid også et historisk liv. De, der skabte teorien, var bevidste om dens baggrundsopfattelser. Deres kreativitet i forbindelse med skabelse af teorien bestod ikke mindst i ud fra nogle nyvurderinger af baggrundsopfattelser at være i stand til eksplicit at formulere nogle mere instrumentelle teorier.

Men efterfølgende brugere af en teori vil som regel være betydelig mere ubevidste om disse baggrundsantagelser. Der vil derfor være en tendens til en vulgarisering eller forglemmelse i forhold til paradigmet, så man kun interesserer sig for overfladen og tror, at det er herfra, at man kan hente fornyelse.

Paradigmer er noget delvis kollektivt ubevidst, som et forskerkollektiv er fælles om. Det har imidlertid også karakter af nogle uformelle normer og konventioner, der viser sig i en social struktur i den videnskabelige verden.

Der vil være en tendens til, at forskere grupperer sig i kollektiver, der hylder samme teori og paradigme, og til at de støtter hinanden i udbredelsen af deres tanker bl.a. gennem dannelsen af tidsskrifter. De vil ofte mere eller mindre bevidst favorisere ansættelsen og tiltrækningen af økonomiske ressourcer til personer, der hylder de samme teorier og paradigmer. Diskussion mellem forskere kan derfor ofte betragtes som en diskussion mellem forskellige grupper, der hylder forskellige teorier. Det er derimod forholdsvis sjældent, at man får fremlagt uenighederne i form af paradigmekonfrontationer, så diskussionen bliver forskudt ned til en konfrontation af baggrundsantagelser.

Man må derfor ofte konstatere, at videnskabelige diskussioner indeholder nogle skjulte dagsordener, der sjældent præsenteres som værdi- og paradigmeuenigheder.

Hvorledes sker paradigmeskift?

Langt den meste videnskab, der drives, er det Kuhn kalder normalvidenskab. Den består i en forfining af nogle teorier indenfor et bestemt paradigme, som man ikke er særlig bevidst om, og som derfor ikke problematiseres. Normalt fokuserer man kun på teorierne og forsøger at udmønte dem i hypoteser, mens man ikke fokuserer på teoriernes filosofiske, værdimæssige baggrundsantagelser.

At drive normalvidenskab er derfor ofte noget, hvor der ikke foregår produktion af egentlige nyheder, hverken begrebs- eller erfaringsmæssigt. Den vil i stedet have karakter af, at man løser "det forventede på en ny måde". Man kan sammenligne det med at lægge et puslespil, løse en kryds og tværs eller spille skak. Der findes nogle regler, som man følger, og hvor man forsøger at løse stadig nye, små problemer indenfor en bestemt forståelseshorisont. De regler, man arbejder indenfor, begrænser naturligvis arten af de accepterede løsninger, og den måde man søger at løse dem på. I det øjeblik man forsøger at sætte spørgsmålstegn ved spillereglerne, stiller man også spørgsmålstegn ved rammen eller paradigmet.

Man kan derfor sige, at langt de fleste videnskabsmænd fungerer, som det Gouldner⁷ har kaldt "paradigmeafpudsere". Det er folk, som aldrig har været igennem den proces at skabe et paradigme eller været med til at udmønte et paradigme i instrumentelle teorier, metoder og teknikker. De har kun været med til at ændre lidt i teorikonstruktionen ved at forfine metoder og teknikker uden at dykke ned i teoriens undergrund.

Indimellem fremkommer der det, Gouldner har kaldt "paradigmerebeller". Det er typisk lidt yngre mennesker, som ikke har en fast tilknytning til et bestemt videnskabeligt kollektiv eller institution. De er måske nok blevet indsocialiseret i en bestemt tradition og paradigme, men er samtidig så frie, at de tør sætte spørgsmålstegn ved den etablerede visdom. De vil ofte ikke have noget at miste i den sociale struktur i den videnskabelige verden, men har måske tværtimod noget at vinde ved at gøre oprør. Den sociale struktur er måske endda blevet fastlåst, og den eneste måde at gøre sig bemærket og vinde prestige på er ved at gøre op med nogle af de gamle hierarkier.

Sådanne "paradigmerebeller", kan blive en slags "paradigmeskabere", hvis de fremlægger et alternativt paradigme, hvor de kan vise nye og overbevisende løsninger på problemer, som ikke kunne løses indenfor det gamle paradigme.

Hvad sker der, når der i den videnskabelige proces dukker nye problemer op, som forekommer uløselige eller uforståelige, og som man ikke umiddelbart kan få defineret ind i det videnskabelige puslespil? Man taler i den forbindelse om, at der kan opstå en anomali i en videnskabelig teori. Det kan enten skyldes, at virkeligheden udvikler sig anderledes end forventet, eller at man finder nye teoretiske modsigelser. Det normale er, at man forsøger at finde nye hjælpehypoteser, der kan forklare det.

Det har Gouldner kaldt for normalisering. At man forsøger at fortolke modsigelsen eller problemet som værende af mindre omfang, noget som løses indenfor den bestående forståelsesramme.

Kriteriet på en ægte videnskabelig kritisk holdning er, om man er åben overfor behandling af sådanne anomalier, informationer og problemer, som modsiger ens forståelsesramme. Er man parat til fordomsfrit at tage sin forståelsesramme op til revision, eller forsøger man blot mere traditionelt at "fejle problemet ind under gulvtæppet", normalisere situationen.

Åbne, kritiske og kreative videnskabsmænd er kendetegnet ved at turde fastholde modsigelserne, paradokserne og forsøge at løse dem ved eventuelt at bearbejde baggrundsopfattelserne, ændre paradigmet. Det er imidlertid en meget svær og ofte psykologisk smertefuld proces for de fleste videnskabsmænd.

At forkaste et paradigme er ikke bare noget, man gør. Det indebærer ofte også en personlig, psykologisk krise. Tvivl om et paradigme forplanter sig let til en personlig tvivl og usikkerhed, hvor man ofte ikke ved, hvor man skal søge hjælp. Den tysk-amerikanske fysiker Albert Einstein (1879-1955) har meget rammende beskrevet den psykologiske usikkerhed han stod i, da han befandt sig midt i sine revisioner af atomfysikken: "Det er, som om jorden er trukket væk under en, uden at man kan se fast grund nogen steds, hvor man kan bygge."⁸

Den tyske atomfysiker Werner Heisenberg (1901-1976) giver i sine erindringer udtryk for helt samme fornemmelse: "For øjeblikket er fysikken igen skrækkelig forvirret. I hvert fald er den for vanskelig for mig, og jeg ønsker at jeg havde været filmkomiker eller lignende og aldrig havde hørt om fysik." At blive kastet ud i sådanne situationer med arbejdsmæssig og eksistentiel tvivl er der ikke mange, der frivilligt bringer sig i. Derfor viger langt de fleste tilbage for at holde fast ved de modsigelser og paradokser, de kommer ud for i forhold til deres paradigme, men forsøger at normalisere dem ved at opstille et sindrigt system af hjælpehypoteser for at kunne fastholde grundtrækkene i de tidligere antagelser eller at fortrænge dem.

Man kan sige, at paradigmeskift på det personlige, psykologiske plan for den enkelte videnskabsmand/kvinde har mange lighedstræk med en religiøs omvendelsesproces. Kuhn peger selv på noget i den retning, når han siger: "Det, som var ænder i videnskabsmandens verden før revolutionen, er kaniner bagefter. Den, der først så kassens yderside ovenfra, ser senere dens inderside indefra."⁹ Den ydre verden kommer til at se anderledes ud, fordi man har fået nye briller, nogle ting ses mere skarpt og i et andet lys, måske er det kommet frem i dagslyset, mens der også vil være sket en forskydning internt i den enkelte persons energisystem. Man lever anderledes. Einstein har igen givet en glimrende beskrivelse af, hvad der sker, når man øjner et nyt paradigme. Det er som at blive troende igen. Det er en ekstatiske proces, hvor verden får mening på ny: "Heisenbergs form for mekanik har igen givet mig håb og glæde i livet."¹⁰

Kuhn sammenligner også paradigmesammenbrud og -revolutioner med politiske revolutioner. Denne parallel har nogle frugtbare pointer. Ligesom revolutioner afhænger af borgernes tillid og tilslutning til de politiske institutioner i et politisk system, således beror paradigmer på tilslutning hos forskerkollektiver.

Når der sker en revolution, mister tidligere politiske institutioner deres politiske tilslutning, og der opstår nye politiske magtcentre, som opnår tilslutning. Det tager form af en voldsom magtforskydningsproces. Det er også det, der sker, når videnskabelige paradigmer synker i grus ved mangel på tilslutning. Der foregår i en sådan situation en kamp om sjælene. Sammenligningen er også god i den forstand, at den peger på, at ændringer i videnskab ligesom ændringer i politik ikke kun har noget at gøre med rationelle processer på et begrænset plan, men også har at gøre med mere fundamentale og dybtgående værdi- og tillidsskift. Det har også at gøre med at flytte sin personlige identifikation.

Videnskabelig kreativitet består bl.a. i evnen til at kunne bearbejde sit paradigme, hvilket har sammenhæng med evnen til at komme i kontakt med sin underbevidsthed, at kunne mobilisere ressourcer her til at løse nogle problemer på det bevidsthedsmæssige plan. Det har at gøre med at have intuition og kan sammenlignes med en kunstnerisk proces.

Teorier bliver ofte knyttet til bestemte personer, hvilket betyder, at der skabes en form for ejendomsretsfølelse til udvikling af teorier. Det kan imidlertid i mange tilfælde være en meget hæmmende proces for videnskabelig udvikling, at videnskabsmænd hænger noget af deres person op på nogle teorier og forsøger at forsvare og identificere sig med disse i meget i meget højere grad, end der er grund til.

Nogle teser om paradigmeskift på forskellige planer

Jeg har vist, at videnskabelige paradigmer både har en kulturel og personlig dimension. At begrebet i de senere år er blevet brugt i en stadig videre betydning, gør det påkrævet nærmere at præcisere dets mere snævre videnskabelige betydning uden at glemme dets kulturelle eller personlige sammenhæng. I dag taler man om paradigmer inden for de enkelte videnskabelige discipliner, om

generelle paradigmer indenfor videnskaben og endda om både kulturelle, politiske og personlige paradigmer.

Midt i den forvirring mener jeg det kan være hensigtsmæssigt at skelne mellem følgende planer og begreber: 1. Et kulturelt plan, hvor man kan bruge begrebet ide. 2. Et videnskabeligt plan, hvor man kan bruge begrebet paradigme. 3. Et politisk plan, hvor man kan bruge begreberne kollektiv bevidsthed, mentalitet og ideologi og endelig 4. Et personligt plan, hvor man kan bruge begrebet livsanskuelse.

Hvad skal man forstå ved ideer i et samfund? Ideer er de ledende synspunkter, man har i en kultur omkring nogle centrale forhold og dimensioner i tilværelsen¹¹. De er materialiseret både bevidsthedsmæssigt og strukturelt i et samfund og fungerer som grundlæggende forestillinger, der er ledende for, hvorledes vi tænker, handler og forstår de centrale dimensioner i tilværelsen. Til de mest almene ideer hører ideerne om mennesket, verden, Gud og naturen. Man kan derudover tale om mere konkrete, almene ideer om økonomi, politik og køn, som her vil blive taget op til behandling. Karakteristisk for ideer er, at der er en vis logisk indre sammenhæng mellem dem. Der vil altid findes en tendens til at skabe en logisk indre sammenhæng, en helhed i en kultur. Og en kultur vil altid bestå af nogle dominerende ideer, der står over for undertrykte eller marginaliserede ideer.

På et socialt og politisk plan mener jeg, det kan være formålstjenligt at bruge begreber som værdier, holdninger og kollektiv bevidsthed. Det er vanskelige begreber, som både har deres empiriske og ikke-empiriske karakter. Opinionsundersøgelser i alle vestlige, højtudviklede kapitalistiske lande viser, at der i den sidste generation er sket forskydninger i mange menneskers værdimæssige holdninger i retning af post-materialistiske værdier, dvs. at hensynet til naturen, æstetiske kvaliteter og selvrealisering prioriteres frem for materiel vækst og fysisk sikkerhed.¹² Samtidig fremhæver flere psykoanalytikere, at der er ved at ske nogle kollektive bevidsthedsmæssige forskydninger i kønsidentiteten, hvor der udvikles nye kønsideal, der peger i retning af udviklingen af en mere androgyn kønsopfattelse.¹³ Derudover kan nævnes, at man på det politiske plan i de sidste 20 år har set udviklingen af en række nye sociale bevægelser, der i høj grad har udfordret en række af de dominerende samfundsmæssige ideer omkring køn, natur, arbejde, politik og økonomi. De har

igennem deres praktiske aktivitet været med til at udvikle en hel subkultur og herigennem skabt grundlaget for en ny kollektiv bevidsthed og mentalitet.

Endelig mener jeg det er frugtbart at operere med et personligt plan, hvor jeg foretrækker anvendelsen af begrebet livsanskuelse i stedet for personligt paradigme. Ingen mennesker kommer uden om at danne sig en mere eller mindre bevidst livsanskuelse, der på en helhedspræget måde er afgørende for sammenhængen i deres intellektuelle, følende og sansende handlingsliv. Men ligesom med videnskabelige paradigmer, er en livsanskuelse for de fleste noget relativt ubevidst. Den kommer kun frem i kriser. Vores meninger, synspunkter, som vi formulerer offentligt, er normalt funderet i en mere ubevidst livsanskuelse, som først bevidstgøres og udvikles i forbindelse med personlige kriser. Og for mange forskere vil der ofte eksistere en sammenhæng mellem deres personlige livsanskuelse og deres videnskabelige paradigme.

Det karakteristiske for den periode vi lever i er, at en lang række mennesker (herunder jeg selv) både føler et opbrud i deres livsanskuelse, og i deres videnskabelige forståelse, samtidig med at de er del i og vidne til en større kulturel brydningsproces, hvor en række dominerende ideer om natur, køn og videnskab ivrigt debatteres. I dele af debatten om ændring i videnskabelige paradigmer mister man let det samfundsmæssige samfundsmæssige kulturelle perspektiv, samt det personlige subjektive prisme, der er forbundet med den videnskabelige proces.

En af mine hovedteser er, at de ændringer i synet på naturen, menneskets natur, køn, moral og etik, samfundets natur (økonomi, politik, sociale bevægelser), som jeg mener man kan se tegn på i samfundet, sker på alle de planer, jeg her har opregnet. Diskussionen om paradigmeændringer i de enkelte videnskaber må derfor ses og forstås sammen med både bredere kulturelle-identitetsmæssige ændringer samt personlige processer og specielt for samfundsvidenskabernes vedkommende ses i sammenhæng med de nye sociale bevægelser.

Paradigmeskift i samfundsvidenskaberne?

Den amerikanske sociolog Alvin W. Gouldner¹⁴ har engang skelnet mellem to dybdestrukturer, eller det man kan kalde grundparadigmer i samfundsvidenskabernes historie: 1. Et klassicistisk paradigme og 2. Et romantisk paradigme. Kortfattet er det, der karakteriserer det klassicistiske

paradigme, at der her lægges vægt på at finde nogle bagvedliggende strukturer og universelle love i samfundet. Man søger de ordensdannende faktorer i samfundet, hvorfor der lægges vægt på integration og konsensus. Desuden bygges på den formelle fornuft, som det redskab man bruger i den videnskabelige proces. Gouldner kalder også det klassicistiske paradigme for en objektivistisk modernisme. Heroverfor står det romantiske paradigme, som er karakteriseret ved at søge efter det relative, det unikke, det afvigende og se efter forandring, processer og det potentielle og derfor være mere optaget af konflikter. Her søges det objektive igennem subjektiviteten, og den kan siges at repræsentere en subjektfølsom modernisme.

I samfundsvidenskabernes historie kan man se en svingning mellem klassicistiske og romantiske paradigmer. De er blevet afløst af hinanden bl.a. bestemt af de generelle kulturelle strømninger i samfundet. I forhold til hvorledes dele af samfundsvidenskaberne har udviklet sig i de sidste 10 år kan man bl.a. se tendenser til en forskydning fra mere objektivistiske til mere subjektivistiske opfattelser af samfundsvidenskaberne, hvilket f.eks. kan spores i den stigende interesse for hverdagsliv-, kultur- og livsformsanalyser.

Anvendelsen af paradigmebegrebet i samfundsvidenskaberne er som tidligere berørt problematisk, fordi det er svært i samfundsvidenskaberne at tale om fælles symbolske generalisationer og eksemplariske problemløsninger, sådan som Kuhn taler om det i naturvidenskaberne. Den danske sociolog Nils Mortensen (1945-) foreslår derfor, at man undlader at bruge det i en stringent forstand, men i stedet taler om kollektive meta-matricer, der har lighed med Gouldners begreb om baggrundantagelser.

I forhold til tidens forskellige filosofiske strømninger inden for samfundsvidenskaberne skelner Mortensen mellem 3 forskellige holdninger eller paradigmer til fornuftsbegrebet. Den langt overvejende del af samfundsvidenskaben er knyttet til en snæver instrumentel opfattelse af fornuften og står som sådan for en videreførelse af modernismen. Men der findes også en strømning, der som hos den tyske samfundsfilosof Jürgen Habermas (1929-) fastholder en tro på rationaliteten ved at differentiere og videreudvikle dette begreb.

Over for denne hovedstrømning står så opblomstrende strømninger i 1980'erne dels bestående af postmodernistiske filosoffer, der proklamerer opløsningen af et fornuftigt engagement

videnskabeligt, filosofisk og politisk, dels af en “New Age” strømning, der ser kimene til udviklingen af en transrationel fornuft, der går bag om og ud over den vestlige modernismes rationalitetsopfattelse.

I forhold til et sådant billede af det filosofisk-paradigmatiske landskab placerer jeg mig nærmest indenfor “New Age” strømmingen. “New Age” er imidlertid en meget løs betegnelse, der indeholder meget forskelligartede strømninger. Den danske kultursociolog Jean Fischer (1937-2016)¹⁶ har med rette betegnet den som værende ikke nogen traditionel akademisk teori, men snarere de sociale bevægelser og terapiernes og nyreligiøsitetens netværk af teorier og erkendelser. Den består i mange udformninger som “en blanding af østlig filosofi, moderne videnskab, åndelighed, feminisme og økologi”. Men i modsætning til de former for “New Age”, der forbindes med terapi og østlig filosofi, forsøger jeg hovedsagelig at trække på forskellige vestlige og danske traditioner og forståelser, der repræsenterer alternativer til det dominerende vestlige fornuftsbegreb, og som normalt ikke forbindes med samfundsanalyser.

I bogens enkelte afsnit vil ændringsprocesserne på de 4 forskellige planer forsøges set i sammenhæng, men langt fra systematisk. Udgangspunktet tages i flere tilfælde i den aktuelle offentlige debat, hvor markante positioner tages som afsæt for mere dybtgående analyser af nogle af vores kulturs centrale ideer og en diskussion af, hvilken betydning disse idebrydninger har for en samfundsanalyse. Et af mine mål med denne bog er at være med til at videreudvikle nogle af de forståelsesformer, der er udviklet i forbindelse med fremkomsten af de nye sociale bevægelser og sætte dem i sammenhæng med især danske idetraditioner uden for det traditionelle samfundsvidenskabelige felt.

Det er en udbredt opfattelse hos mange, der beskæftiger sig med paradigmeskift, at inspirationen til ændringer skal hentes uden for ens eget samfund, fra den store verdens filosofiske og naturvidenskabelige forskningsfront. Her kan inspiration uden tvivl også hentes. Jeg vil vise, at den også kan hentes ved brug af forskellige danske idetraditioner.

Noter

1. Prigogine, 1985
2. Fischer, 1986

3. Kuhn, 1973
4. Mortensen 1987
5. Politikens filosofileksikon, 1983
6. Gouldner, 1971
7. *ibid.*
8. *ibid.*
9. Kuhn, 1973 s. 102
10. *ibid.* s. 130
11. *ibid.* s. 102
12. Sløk, 1968
13. Inglehart, 1987, *Politica* nr. 4 1988
14. Skogenmann, 1984 15.
15. Gouldner, 1973
16. Mortensen, 1987
17. Fischer, 1986

Litteraturliste

Fischer, Jean (1986), Paradigmeskift og nye paradigmer. *Den jyske Historiker*, nr. 35-36.

Gouldner, Alvin W. (1971), *The Coming Crisis of Western Sociology*, London, Heinemann.

Gouldner, Alvin W, (1973), *Romanticism and Classicism: Deep Structure in Social Science. For Sociology, Renewal and Critique in Sociology Today*. Basic Book, New York.

Inglehart, Ronald (1977), *The Silent Revolution*, Princeton, Princeton University Press.

Kuhn, Thomas S. (1973), *Videnskabens revolution*, Fremad.

Mortensen, Nils, (1987) *Paradigmeskift i samfundsvidenskaberne*, Institut for Statskundskab, Århus Universitet, (Stenc.)

Politica nr. 4 1988.

“Politikens filosofleksikon (1983): Politikens Forlag, København.

Prigogine Ilya og Isabelle Stenger, (1985) Den nye pagt mellem mennesket og universet, Ask.

Skogemann, Pia (1984) Kvindelighed i vækst. Voksne kvinders udvikling set ud fra C.G. Jungs psykologi. Lindhardt og Ringhof

Sløk, Johannes (1968), Fylde og tomhed. En idehistorisk skitse. Gyldendal.